
Vilniaus tapytojo Józefo Jermaszewskio sutartis su Platelių seniūnu Juozapu Slizna: Šv. Juozapo ir apaštalo Judo Tado paveikslų sukūrimo aplinkybės

Wolodymyr Aleksandrowycz

*Львівський державний університет
ім. І. Франка,
ул. Університетська 1, 79000 Дьвів*

Straipsnyje istoriografiniu metodu aptariama naujai rasta vilniečio J. Jermaszewskio sutartis su J. Slizna dviem paveikslams sukurti.

Raktažodžiai: Józefas Jermaszewskis, Józefas Slizna, Plateliai, Vilnius, Vilniaus Šv. Jono bažnyčia, šv. Juozapas, Šv. Judas Tadas, tapyba, kontraktas, XVIII a.

Iki šiol mažai težinoma apie vilnietišką XVIII a. tapybą. Tarp vietinių šio laikotarpio menininkų dėmesį patraukia Józefas Jermaszewskis. Iš Eusebiuszės Łopacińskiego publikuotų rašytinių šaltinių žinome, kad XVIII a. mieste dirbo du tapytojai tokia pavarde: pirmą kartą kartu jie buvo paminėti 1724 m., kur jaunesnysis figūroja kaip Jozefas¹. Kaip tik nuo 1737 m. jis tapė tris paveikslus Vilniaus Šv. Jono bažnyčios altoriams². Vieną iš jų – šv. Pranciškaus Ksavero – neseniai publikavo Vladas Drėma šiai bažnyčiai skirtoje monografijoje³. Paskutinė iki šiol žinota 1744 m. datuota žinutė apie šį menininką informuoja, kad jis tapė didžiųjų iškilmių vėliavą Šv. Onos archibrolijai prie tos pačios šventosios bažnyčios Vilniuje⁴.

Istoriniai duomenys apie šį tapytoją labai kuklūs, todėl 1745 m. balandžio 27 dieną pasirašytos sutarties dviem paveikslams sukurti suradimas yra svarbus⁵. Tai ne tik seniausia žinutė iš lig šiol žinomų jo veiklos pėdsakų, bet ir unikalus bei autentiškas dokumentas, atspindintis dailininko ir mecenato iš pasauliečių aplinkos ryšį. Šis dokumentas yra privataus asmens – Platelių seniūno Józefo Sliznos – pavedimas. Kadangi sutartyje nėra žinių apie minėtų paveikslų pernešimą į bažnyčią, galima daryti prielaidą, kad jie buvo užsakyti asmeniniams fundatoriaus poreikiams – tikriausiai rezidencijai papuošti. Tai nurodo sutarties sudarymo sąlygos, apie kurias kalbama toliau, ir ta aplinkybė, kad vienas iš užsakytų paveikslų (šv. Juozapo) yra seniūno šventojo patrono atvaizdas. Šie faktai suteikia naujai atrastam dokumentui papildomos reikšmės, kadangi dokumentuoti privačių asmenų paveikslų užsakymai

nepriklauso plačiai žinomiems šio laikotarpio meninio gyvenimo faktams.

Naujai atrasta vilniečio tapytojo sutartis patraukia dėmesį visapusišku paveikslų aprašymu. Joje paveikslų matmenys pateikiami labai apytikriai: „abu trijų uolekčių su viršum“ (trzyłokciowe obydwu y z gura), tuo tarpu pavaizduotų šventųjų drabužių spalvos ir smulkiausias detalės, net diržai, tiksliai apibūdinti. Judo Tado paveikslo atveju nurodytas ir pirmavaizdis, pagal kurį pastarasis turėtų būti nutapytas, – juo pasirinktas šventojo atvaizdas iš Šv. Jono bažnyčios Vilniuje.

Pats menininkas dokumento tekste figūroja kaip Jermaszewski, tuo tarpu visose E. Łopacińskiego fiksuotose rašytinių šaltinių žinutėse vyrauja Jermuszewski pavardė.

Po paveikslų aprašymu sutartyje nurodytas keturiasdešimties timpų užmokestis menininkui, kurio pusę tapytojas gauna iš karto, sudaręs sutartį, o likusią dalį – atiduodamas paveikslus seniūno pasiuntiniui. Nustatytas atlikimo terminas – keturios savaitės, o jo laikymąsi menininkas garantavo savo garbe ir sąžine. Pabaigoje pažymėta, kad visomis paveikslams reikalingomis medžiagomis – drobe, dažais ir aliejumi – turi pasirūpinti pats tapytojas, kadangi jų vertė įtraukta į sutartą užmokestį.

Sutartis buvo parašyta ant nelygiai nupjauto plataus popieriaus gabalo ir tapytojo asmeniškai pasirašyta. Lapo atvarte pažymėtas pirmosios dvidešimties timpų dydžio sumos išmokėjimas tapytojui: „Jermaszewskiu 20 timpų“. Čia taip pat yra ir kitos ūkinio pobūdžio žinutės, neturinčios specialios vertės meno istorijai. Žemiau ant tos pačios lapo pusės

yra trys vēlesnēs archyvinio pobūdžio atžymos, atskleidžiančios paties dokumento kilmę ir istoriją: „Jo[o] d[idenybės] p[ono] Slizno popieriai“ (Papier[y] j[ęgo] mości] pana Sły[znia]) „Apie Jos didenybės ponios Slizniovos mūrinio namo atstatymą“ (O reparacy[i] kamienicy j[ęgo] mości] pa[an]a Sliźniow[ey]); „Jo didenybės Pono Slizno“ (J[ęgo] m[ości] p[ana] Sliźnia), taip pat kita ranka: „Peržiūrėtas, nereikalinga“ (Rewidowane, niepotrzebne). Šie įrašai leidžia tvirtinti, kad dokumentas buvo saugomas privačiame J. Sliznos archyve kartu su jo mūrinio namo, greičiausiai vilnietiškojo, atstatymo dokumentais. Tai leidžia daryti išvadą, kad užsakyti paveikslai galėjo būti skirti atnaujintai rezidencijai. Ilgainiui peržiūrint archyvą dokumentas buvo apibūdintas kaip praktiškai nereikalingas. Galime numanyti, kad kartu su kitais senais rankraščiais jį Vilniuje nupirko metropolitas Andrzejus Szeptyckis savo įsteigtam Unijos Istorijos Archyvu⁶ arba pateko į jo rinkinius kažkokių kitų būdu⁷.

1745, balandžio 17. Vilniaus tapytojo Józefo Jermaszewskio kontraktas su Józefu Slizna, Platelių seniūnu, dėl šv. Juozapo ir apaštalo Judo Tado paveikslų sukūrimo.

Aš, Józefas Jermaszewskis, tapybos meno profesorius, savo ranka asmeniškai žemiau pasirašęs tvirtinu, kad sudariau sandėrį su M[alon[ingu] J[o] d[idybe] ponu Józefu Slizna, Platelių seniūnu, dėl dviejų paveikslų, abu virš trijų uolekčių – vienas šv[ento] Juozapo, Švč. Mergelės Marijos Sužadėtinio, kitas šv[ento] Judo Tado apaštalo; nutapyti kuo stropiausiai ir atsidėjusiai aukščiausios rūšies dažais, išgaunant efektus. Pirmiausiai paveikslą šv[ento] Juozapo, stovinčio su lazda kairėje rankoje, o dešinė ranka laikantį Jėzų, pats ilgu violetiniu apatiniu drabužiu, o viršutinis apsiaustas arba kailiniai juostuoto aksomo, apsiūti sabalų kailiais; tame viršutiniame drabužyje turėtų būti ir karmino spalva, diržas – priderintas prie spalvų. Švento Judo Tado paveikslas – portretas griežta mina *ad vivum*, kaip kad Jėzuitų Švento Jono bažnyčios paveiksle. Apatinis drabužis – auksinio damasto, o viršutinis – granato spalvos aksomo, diržas turėtų būti kokios nors tamšios spalvos. Už tuos du paveikslus susiderėjau su anksčiau paminėtuju jo didenybe keturiasdešimt timpų taip, kad iškart pradėjęs gaučiau dvidešimt timpų, o likusias turėčiau gauti atiduodamas paveikslus [sutartu] terminu, tai yra nuo šios dienos po keturių savaičių – spalio dvidešimt penktą dieną tūkstantis septyni šimtai keturiasdešimt penktais metais; savo garbe ir sąžine turiu garantuoti, kad niekaip to termino nepažeisiu ir tam, kurį malonybė atsiųs pas mane su raštu, už apskaičiuotą likusią sumą į ran-

kas turėsiu atiduoti [paveikslus]. Drobės, aliejus ir dažai turės būti mano. Šią sutartį asmeniškai pasirašau savo ranka Vilniuje 1745 rugsėjo 27 dieną.

Józefas Jermaszewskis

Ja, Józef Jermaszewski, kunsztu malarskiego professor nizey się podpisuię ręką własną wyrażony daię tę assekuracyą na siebie, iżem się zgodził z w[ielmo]żnym j[ęgo] m[ości] panem Józefem Ślizniem, starostą płotelskim, za dwa obrazy trzyłokciowe obydwu y z gurą, ieden ś[więtego] Józefa Oblubieńca Panny Maryey, drugi ś[więtego] Judy Thadeusza apostoła wymalować jak naj doskonalszą pilnością y przyłożeniem się farbami przedniemi y żywymi w nich affektami, naprzod obraz ś[więtego] Józefa, stojącego z kiiem w lewej ręce, a trzymającego prawą ręką Pa[na] Jezusa, sam w długiej sukni spodniej fioletovej, a zwierzchnia delia albo szuba pąsowego axamitu, sobolami podszytą, do tyi wierzchniey sukni wchodzić ma y karminna farba, pas ma bydź akkomodowany do kolorów. Obraz ś[więtego] Judy Thadeusza tak y portretem y miną surową ad vivum jak w kościele jezuickim w ś[więtego] Jana w swoim obrazie wyrażony. Spodnia suknia koloru adamaszkowa złotogorąca, a zwierzchnia granatowa axamitna ma bydź iedna, pas ciemnego koloru poważny ma bydź wyrażony. Za te dwa obrazy zgodziłem się z je[g]o m[ości] zwyż pomienionym za tynfów cztyrdzieści tak, że zaraz połowę przy pocztąku oderbrałem tynfów dwadzieścia, a pozostałe mam odebrać przy oddaniu obrazów na terminie, to iest od dzisiejszego dnia za niedziele cztyry na dzień dwudziesty piąty oktobra w niniejszym roku tysiąc siedymsetnym sztyrdiestym piątym niczym tego terminu nie uchybiając pod pocciwością y sumieniem mam wystawić y kogo j[ęgo] m[ości] zesze pisząc do mnie, za wyliczeniem reszty sumy mam oddać na rękę. Płutna, oley y farby moje bydź maiq. Do którego się kontraktu podpisuię ręką swą własną. Datt w Wilnie d[ie] 27 7 br[is] 1745.

Jozef Jermaszewski

Gauta
2001 03 04

Nuorodos

- 1 E. Łopaciński, *Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim (XV–XVII w.)*, Warszawa, 1946, s. 79, Nr. 638.
- 2 Ten pat, s. 83, Nr. 683; s. 85, Nr. 706.
- 3 V. Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, Vilnius, 1997, p. 32.
- 4 E. Łopaciński, ten pat, s. 90, Nr. 742.
- 5 *Ukrainos centrinis valstybinis istorijos archyvas*, f. 201, ap. 4b, b. 425 (Lvovo Graikų katalikų konsistorija).

Širdingai dėkoju fondų saugotojai Ninai Šestakovai, nurodžiusiai šį dokumentą.

- ⁶ Veikusi svariai, bet palyginti trumpą laiką, ši institucija iki šiol beveik netyrinėta. Vienas šio archyvo susiformavimo aspektų yra atskleistas publikacijoje: N. Šestakova, Ołeksandr Cynkałowski Archiw istoriji Uniji (za materiałamy Centralnoho derżawnoho istorycznogo archiwu, m. Lwiw), *Wołynskaja ikona: pytannia istoriji wywczennia, dosliżennia ta restawraciji. Naukowyj zbirnyk. Materiały V naukowej konferencji, Łuók, 27–28 serpnia 1998 roku*, Łuók, 1998, s. 33–35; Taip pat: „Archiw istoriji Uniji w dokumentach Centralnoho derżawnoho istorycznogo archiwu Ukrainy“ (rengiamas publikuoti).
- ⁷ Archyve daugiausiai saugomi įvairūs spausdintiniai ir rankraštiniai šaltiniai, susiję su Rytų bažnyčios reikalais. Tačiau vis tik į jo saugyklas yra patekusių ir kito pobūdžio dokumentų. Tarp jų atsirado dar viena reta, Vilniaus tapybą liečianti byla: neseniai publikuotas 1522 m. Žygimanto I dokumentas, susijęs su vilniečiu tapytoju Jurijumi. Žr.: N. Šestakova. 1522. Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žygimanto I dovanojimas Vilniaus tapytojui Jurijui, *Acta academiae Artium Vilnensis*, t. 14: *Istorija ir elitinės kultūros steigys*, Vilnius, 1998, p. 156–157.

Wolodymyr Aleksandrowycz

CONTRACT BETWEEN VILNIUS PAINTER JOSEPH JERMASZEWSKI AND THE ELDER OF PLATELIAI JOSEPH SLIZNA ON THE CREATION OF PAINTINGS OF ST. JOSEPH AND APOSTLE JUD

S u m m a r y

In the publication there is presented the contract between the Vilnius painter Joseph Jermaszewski and the elder of Plateliai Joseph Slizna. The contract is stored in the Ukrainian Central State Archive (Lvov). The document, dated 1745, is very important for the biography of the painter as the oldest known trace of his activity disclosed until now. Besides, the document is the direct witness of the communications between the painter and the layman mecenate. It is very interesting that Joseph Slizna ordered the paintings of the saints for his personal needs, possibly for the decoration of his residence. The document attracted attention by a very detailed description of the paintings: not only the iconography of the ordered paintings, but also the colouring, the details that were to be highlighted most, also the sample painting of the ordered pictures – painting of St. Joseph in the Vilnius Church of St. John – were indicated.